

UVOD

Pobačaja je jedna od aktualnih tema današnjega vremena. S pravom se možemo pitati kako i u kojem kontekstu pobačaj možemo promatrati s moralnog gledišta? On je aktualan na svim društvenim razinama. "Pobačaj ili abortus je termin koji je vrlo često u svagdašnjoj uporabi. On je, nažalost, i čin koji se svednice obavlja, iako ga se ponekad čak i ne naziva tim imenom. No, bez obzira na to kako o njemu govorili i kako ga promatrali, on je uvijek prekid života nerođenog čovjeka."¹

Društvo koje ne postavlja pitanja, koje je indiferentno, oronulo je, umorno i teško društvo. Svijet danas gotovo da i ne postavlja pitanja. No kako ćemo i kojim obrazloženjima moći opravdati zbog čega nismo učinili baš sve da bismo spasili ljudski život? Kako ćemo Bogu moći odgovoriti zašto su tolike ljudske osobe ogrezle u nevinoj krvi? Što će bit naša isprika pred budućim naraštajima, još više pred našim suvremenicima?² Čovjeku se prizivom na osobnu savjest, gdje je on sam sa svojim Bogom, nameću mnoga pitanja. Pitamo se kako možemo proći pored čovjeka koji leži u bolima, patnji i krvi, a u isto vrijeme opravdavati čin pobačaja? "Uništavanje ljudskoga života izravna je uvreda Bogu koji je stvorio život i teška povreda prvoga i osnovnoga prava kojim je čovjek obdaren. Iako je Katolička Crkva među rijetkim braniteljima ljudskoga života od samoga začeca do prirodne smrti, djelovanje Crkve kao da je nedoraslo pred suvremenom praksom i ideologijama koje je nadahnjuju."³

¹ Stipe NOSIĆ, *Pobačaj – nijekanje prava na život*, u: *Bogoslovska smotra*, 64 (1994.), br. 1–4, str. 433.

² Usp. Stanko LASIĆ, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, Zagreb, 2009., str. 11.

³ S. LASIĆ, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, str. 24.

Crkva je u svojim stavovima jasna i realna, i katkada bismo se mogli zapitati kako bi to tvrd govor bio kada bi pojedini svećenik jasno progovorio kako se na pobačaj gleda s pravnih gledišta koje Crkva izlaže u svome Zakoniku kanonskoga prava. Kanon 1398. navodi “tko nešto poduzme radi pobačaja, upada, ako dođe do učinka, u izopćenje unaprijed izrečeno”⁴. Možemo li se uopće zamisliti u situaciji današnjeg vremena koliko bi bilo onih koje bi prema navedenom kanonu bilo izopćeno iz Katoličke Crkve? “U biomedicinskim znanostima danas je opće prihvaćeno gledište da je oplodnja (začeće) jedini događaj u čovjekovu razviku koji udovoljava znanstvenim kriterijima za početak ljudskog života. U oplodjenoj jajnoj stanici nalazi se genetički zapis novoga ljudskog bića. Nakon začeća nastavlja se kontinuirani proces razvoja u kojemu ni jedno pojedinačno zbivanje ne označuje kvalitativno prijelomnu točku koja bi mijenjala narav začetoga stvorenja. Dakle, ljudsko biće nastaje i postoji od samog začeća. Uništavanje ljudskoga bića u bilo kojoj fazi razvoja prije rođenja, kao i nakon rođenja, znači usmrćivanje čovjeka, tj. kazneno djelo protiv života.”⁵

KRITERIJ DEFINIRANJA OSOBE

Veliku poteškoću ne samo oko pitanja problema čina pobačaja nego i drugih biomedicinskih pitanja i istraživanja zasigurno i predstavlja kriterij definiranja osobe. U suvremenim raspravama o bioetici najčešće se susreću četiri kriterija za definiranje osobe: razumnost, sposobnost promatranja samoga sebe, samostalnost i društvenost. Ima autora koji te kriterije proširuju, tako npr. Walter Kerber donosi osam elemenata za pojam osobe: jedinstvenost, samostojnost, nositelj svoga djelovanja, sloboda, odgovornost, savjest, osamljenost i bačenost⁶. No čini se da spomenuti autor usvaja vlastitosti ljudske osobnosti kako ih izlaže kardinal Joseph Höffner u svom djelu *Kršćanski socijalni nauk*, koje je od 1962. doživjelo osam proširenih izdanja i smatra se klasikom na području socijalnog nauka Crkve. Razlikujući osobu od osobnosti kardinal Höffner navodi deset vlastitosti ljudske osobnosti, od kojih Kerber ne navodi samo prvu i posljednju: dioništvo

⁴ *Zakonik Kanonskoga prava s izvorima*, Zagreb, 1996., kan. 1398.

⁵ S. LASIĆ, *Pravo na rođenje u učenju Crkve*, str. 25.

⁶ Usp. Walter KERBER, *Socijalna etika*, Zagreb, 2000., str. 35–36.

na svjetlu božanskog duha, neponovljivost, samostojnost, nositelj svoga razmišljanja, djelovanja i propusta, sloboda, odgovornost, savjest, samoća, svijest o stranome izvorištu, pozvanost čovjeka na zajedništvo s Bogom⁷. U suvremenim etičkim razmišljanjima pitanje: “*Je li ljudsko biće osoba ili nije?*”, svodi se na pitanje: “*Treba li to ljudsko biće poštovati i zaštititi kao i svako ljudsko biće?*”⁸

Sama riječ *osoba* ima velik opseg značenja. U uobičajenom govoru pojam osoba znači isto što i pojedinac ili ljudsko biće, no isto se tako rabi za isticanje neprenosive jedincatosti pojedinca⁹. On se može proširiti ili pak suziti, ovisno o samovolji pojedinca u čijim je rukama. O posljedicama sužavanja pojma osobe, a time i prava i dostojanstva mnogih pojedinaca, čovjek nije vrednovan prema onome što jest, već po tome pripada li određenoj klasi ili ideologiji¹⁰. Crkveno je učiteljstvo osobu uvijek stavljalo u središte društva. U tom je smjeru išao i papa Ivan XXIII. kada kaže: “Čovjek, osoba je nositelj prava i dužnosti što izravno i skupa izviru iz njegove naravi, obdarene razumom i slobodnom voljom, otkupljene krvlju Kristovom, dijete i prijatelj Božji i baštinik vječne slave.”¹¹

ŽIVOT DAR I ZADAĆA

Bog, čovjekov Stvoritelj, apsolutni je vlasnik i gospodar čovjekova života i smrti. Taj dar života zahtijeva čovjekovu svjesnost njegove neprocjenjive vrijednosti i preuzimanje odgovornosti. Nitko “*ni u kojim okolnostima ne može uzeti sebi pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće*”¹², jer čovjek od Boga dolazi i k Bogu je upravljen¹³. Zato je ljudski život svet od samoga svoga početka. Čovjek je biće stvoreno na sliku i priliku Božju, zato ga Bog poziva da bude sudionikom njegove naravi i sudionikom njegova života te tako dođe do svoje punine i ostvarenja. Una-

⁷ Usp. Joseph HÖFFNER, *Kršćanski socijalni nauk*, Zagreb, 2005., str. 31–33.

⁸ Anto GAVRIĆ, *Osoba*, u: *Glas Koncila*, 43 (Uskrs, 2004.), br. 15, str. 14.

⁹ Usp. A. SCOLA – G. MARENGO – L. J. PRADES LOPEZ, *Čovjek kao osoba. Teološka antropologija*, Zagreb, 2003., str. 164.

¹⁰ Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja*, Zagreb, 1990., str. 80–81.

¹¹ IVAN XXIII, *Pacem in terris*, (1963.), br. 9–10, u: *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, uredio Marijan VALKOVIĆ, Zagreb, 1991., str. 165.

¹² ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae – Dar života*, Zagreb, 1987., br. 15.

¹³ Usp. Poruka katoličkih biskupa RH o zaštiti ljudskog života, u: *Glas Koncila*, 12 (1188), 23. ožujka, 1997., str. 3.

toč tome, čovjek nije autonomni gospodar svoga života, već je njegov upravitelj pod Božjom vrhovnom vlašću¹⁴. Ljudski život počinje začecem djeteta i predmet je posebne Božje brige i ljubavi. Po Utjelovljenju Sina Božjega ljudski je život posvećen, pa ga stoga valja poštovati i braniti. Čovjek je “dionik punine otajstva u Isusu Kristu, otajstva u kojem svako ljudsko biće na našem planetu ima udjela od samog trenutka svoga začeca pod srcem majčinim”¹⁵. Budući da Bog povjerava čovjeku život, znači da ima povjerenja u njega te se tako očekuje da će čovjek odgovoriti u istom duhu i zalaganju. Ne prihvatiti život značilo bi zanijekati, odreći Bogu povjerenje ili bar posumnjati da je dostojan povjerenja¹⁶. Darovani život od čovjeka zahtjeva zahvalnost koja se očituje u plodovima. Kultura života traži da svaki život prihvaćamo odgovorno i s ljubavlju. “Život u vremenu, temeljni je uvjet, početni trenutak i sastavni dio čitavog i jedinstvenog procesa ljudskog postojanja.”¹⁷ Svjedoci smo koliko je u ovo naše vrijeme snažna kultura smrti. Smrt postaje “zahtijevano oslobođenje” kad ljudski život nema smisla, kad se čovjek nalazi u patnji ili dubokoj, nepodnošljivoj boli. Ljudski život kao da nema nikakve vrijednosti. Ponižen je i ugrožen u svim oblicima, na svim kontinentima. Znanost i tehnika dotiču čovjekovu najveću vrednotu – život.

Tako, dotičući život, dotiču i živoga čovjeka. Stoga se svakodnevno i uvijek ispočetka postavlja pitanje o samom čovjeku, o njegovim neotuđivim pravima i vrednotama, o njegovim uvijek opravdanim zahtjevima. “Izvorno i neotuđivo pravo na život dovodi se u pitanje i nijeće na temelju nekoga parlamentarnog glasa ili volje jednog makar većinskog dijela pučanstva. To je žalostan rezultat relativizma koji neprijeporno vlada; ‘pravo’ prestaje biti takvim, jer više nije čvrsto utemeljeno na nepovredivom dostojanstvu osobe, nego se podvrgava volji jačega.”¹⁸

PROTIVNOSTI LJUDSKOME ŽIVOTU – POBAČAJ

Naputak *Donum vitae* ističe: “Ljudsko biće mora se poštovati i s njime valja postupati kao s osobom od samog začeca pa mu se stoga od tog trenutka moraju priznati prava osobe, između kojih

¹⁴ Usp. Valentin POZAIĆ, *Život dostojan života*, Zagreb, 1985., str. 36.

¹⁵ Usp. Valentin POZAIĆ, *Život prije rođenja*, Zagreb, 1990., str. 241.

¹⁶ Usp. V. POZAIĆ, *Život dostojan života*, str. 37.

¹⁷ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, Zagreb, 1995., br. 6.

¹⁸ IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 38.

je prije svega i nepovredivo pravo svakoga nevinoga ljudskog bića na život.¹⁹ Moralna argumentacija nedopustivosti pobačaja proizlazi iz same naravi čovjeka kao ljudskog bića i osobe. Pitanja koja se javljaju vezno uz ovu problematiku redovito u središte svojih interesa stavljaju najčešće prava koja žena, a koja su u određenim okolnostima (bilo životnim bilo da je riječ o neplaniranoj trudnoći) praktično stavljena iznad temeljnih ljudskih prava na život njezina, još nerođenog, djeteta. Nakon svih, do sada manje-više, poznatih pitanja i problematika društvo je ostalo pred samo jednom zadaćom koja bi trebala biti temelj moralne prosudbe dopustivosti ili nedopustivosti hotimičnog pobačaja. Majčin izbor pobačaja često dobiva dramatično i bolno obilježje, jer se katkad odluka o odstranjenju ploda začeca ne donosi iz egoističkih razloga, nego zato što bi se željela spasiti neka važna dobra, kao zdravlje ili dostojna razina života drugih članova obitelji²⁰. Pri odluke o smrti još nerođenog djeteta ne stoji samo majka, često su tu i druge osobe. Prije svih otac je taj koji može biti krivac, ne samo kad ženu izričito prisiljava na pobačaj, nego kad i neizravno podržava takvu njezinu odluku, te ju ostavlja samu pred problemom trudnoće²¹. Međutim, nijedna riječ, nijedna situacija ne može učiniti ništa da bi se promijenilo stanje stvari; hotimični pobačaj, kako se god izvršio i zbog kojeg god razloga, namjerno je i izravno ubojstvo ljudskog bića u početnoj fazi njegova postojanja, to jest između začeca i rođenja.

Namjerno ubiti ljudsko nevino biće u sebi je zlo, jer je pravo na život svojstveno ljudskom životu i ne može nikada postati sredstvo za druge ciljeve, pa makar bili i najplemenitiji. Onaj koga se ubija ljudsko je biće koje započinje život, nedužno koliko se uopće može zamisliti i nikada ga se ne bi smjelo smatrati napadačem, još manje nepravednim napadačem! Ono je toliko slabo i nemoćno da je lišeno i onog najmanjeg oblika zaštite koji se sastoji u molbenim jecajima i plaču novorođenčeta. Ono je potpuno povjereno zaštititi i brizi one koja ga nosi u krilu²². Treba reći i to kako žene zapravo nisu upućene i poučene o pravom značenju pobačaja, te ta neupućenost tako može imati dva uzroka. Ponajprije stoga što žene ne doživljavaju pobačaj kao nešto

¹⁹ ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae – Dar života*, br. 19.

²⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 104.

²¹ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 105; Vidi također IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem*, Zagreb, 2003., br. 44–45.

²² Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae – Evandjelje života*, br. 104.

zlo i nemoralno i to zato što one plod u svojoj utrobi ne smatraju više od “klupka stanica” ili nečim što se razvija, ali se još nikako ne može nazvati djetetom kako ga one zamišljaju. Drugi je uzrok potpomognutost, često promidžbeno-politikantskog karaktera, onih kojima je cilj ostvariti veća prava žene u društvu, obitelji ili tko zna gdje²³. Kada žena donosi tu važnu odluku o pobačaju, što manje o pobačaju zna, za nju je bolje. Tako ona kontrolira bolje svoje tijelo i s manje duševnog stresa njezin razum ostaje izvan stvarnosti događaja. Svaki ljudski embrij i fetus mora preživjeti i mora uživati svojem biću urođeno i vlastito pravo na život. Čovjek svoje ljudsko dostojanstvo ima od početka, to jest od začeca pa do smrti, dosljedno tome čovjek ne stječe pravo na život, nego ga ima od začeca pa do smrti²⁴. Svaki ljudski život mora se poštovati od onog trenutka u kojem je započeo proces nastajanja. Čim je jajašce oplodeno, već je započeo život koji pripada novom ljudskom biću i nikome drugom. S obzirom na nužnost davanja znanstvenog odgovora na ova pitanja oko (ne)dopustivosti pobačaja, znanost ne može drugo nego poći ponajprije od bioloških danosti. Projekt koji je započet spajanjem dviju stanica, jajne stanice i spermatozoida, i nastavio pojavom zigote pripada ljudskoj vrsti. Iz znanstvenog kuta gledanja nema se više smisla pozivati ne navrlo star argument kako je dijete dio majke (“to je moje tijelo”). Tu problematiku do sada možemo smatrati zaključenom i iz antropološke i etičke perspektive, odnosno kako je pobačaj nedopušten. Naime, ako je embrij već od samog početka svog razvoja ljudski individuum, tada njegovo uništavanje i odstranjivanje iz majčine utrobe ne može biti drugačije okarakterizirano nego kao ubojstvo. Prema tome, pobačaj je ubojstvo²⁵.

ZAKLJUČAK

Moralni je zakon o pitanju stava i odnosa prema životu vrlo jasan i obvezuje svaku osobu u njezinoj savjesti. Naime, nedodirljivost je nevinog života imperativ razuma i prije nego li je ta zapovijed donesena u Dekalogu (Deset Božjih zapovijedi), zbog čega bi se zakon koji bi odobravao pobačaj našao u potpunosti u kontradikciji s autentičnim i nepovredivim pravom na život svakog

²³ Tonči MATULIĆ, *Pobačaj, drama savjesti*, Zagreb, 1997., str. 149–153.

²⁴ T. MATULIĆ, *Pobačaj, drama savjesti*, str. 120.

²⁵ Usp. Carlo CAFFARRA, *Il problema morale dell'aborto*, u: *Medicina e morale*, 24 (1974.), br. 2, str. 133–134.

ljudskog bića te bi povrijedio načelo pravednosti i jednakosti svijetu pred zakonom²⁶. Čovjek je nepovrediv ne zato jer živi i jer ima pravo na život. Slično bi pravo u tom smislu imala i svaka životinja, pa i biljka, jer i oni žive. Ljudski je život nepovrediv jer je čovjek osoba. Osoba znači sposobnost samoodređenja i odgovorne osobnosti, sposobnost življenja u istini i u moralnome redu. On ne ovisi ponajprije radi svoje starosti ili psiho-fizičkih uvjeta, već poradi duhovne duše koja je u svakom čovjeku. Osobnost može biti nesvjesna kao kod spavača; ali ona je svejedno prisutna i treba biti poštovana.

Čovjek i njegovo dostojanstvo tema su mnogih suvremenih rasprava koje ostaju nedovršene, nepovezane, čiji se rezultati često ni u praksi ne primjenjuju. U svakome vremenu kako u prošlosti tako i danas tema o činu pobačaja, o kojoj samo nastojali u ovome prikazu sržno progovoriti uvijek će ostati aktualna. Čovjek je po naravi biće znatizelje, i uvijek teži k nečemu novome i većemu, ali moramo postati svjesni da nismo mi gospodari nad životom nego samo onaj na čiju smo sliku stvoreni, Bog. I zato zaključujemo riječima proroka Jeremije: "Prije nego što te oblikovah u majčinoj utrobi, ja te znadoh, prije nego što iz krila majčina izađe, ja te posvetih" (Jr 1,5).

²⁶ Usp. Maurizio Pietro FAGGIONI, *La vita nelle nostre mani*, Camilliane, Torino, 2009., str. 299–300.